

08.00.05
Ч - 46

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СІЛ УКРАЇНИ

ЧЕРЕВКО ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 338.26:332.1(477)

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2007

P18883

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана в Раді по вивченю продуктивних сил України Національної академії наук України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор **Качала Тамара Миколаївна**, Черкаський державний технологічний університет Міністерства освіти і науки України, проректор з науково-дослідної роботи та міжнародних зв'язків.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Куценко Віра Іванівна**, завідувач відділу проблем розвитку соціальної сфери Ради по вивченю продуктивних сил України Національної академії наук України;

доктор економічних наук, професор **Мармуль Лариса Олександрівна**, проректор по зовнішньоекономічній діяльності Херсонського національного аграрного університету Міністерства освіти і науки України;

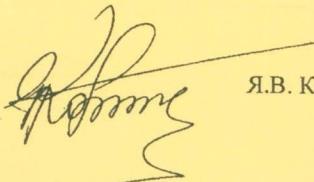
доктор економічних наук, професор **Захарченко Володимир Іванович**, завідувач кафедрою економічної і соціальної географії Вінницького державного педагогічного університету Міністерства освіти і науки України.

Захист відбудеться 4 грудня 2007 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченю продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Ради по вивченю продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

Автореферат розісланий “2” листопада 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Я.В. Коваль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поряд з загальними принципами вибору шляхів стабілізації вітчизняної економіки великого значення набуває обґрунтування напрямів підвищення ефективності розробки стратегії регіонального розвитку, основним завданням якої є реалізація потенціалу конкретного регіону і постійне підвищення якості життя регіонального співтовариства.

Ефективність функціонування і розвитку механізму регіонального управління визначається адекватною системою стратегічних засад регіонального розвитку, яка враховує складність і високу динамічність процесів, що здійснюються всередині і зовні регіону як соціально-економічної системи, та забезпечує участь в стратегічному процесі всіх зацікавлених сторін.

Реалізація стратегії – це комбінування планових та екстрених управлінських рішень з адаптування організації, галузі, регіону, країни до нової ситуації, яка може створити переваги або загрози послаблення конкурентних позицій цих суб'єктів господарювання. Розширюючи даний підхід, стратегію слід розглядати як модель, що інтегрує основні цілі, політику та дії регіону в єдине ціле. Науково обґрунтована стратегія розвитку регіону дозволяє використати обмежені ресурси найбільш ефективним способом з урахуванням змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Постійна змінюваність конкурентних переваг потребує змін системи управління, насамперед, за допомогою впровадження стратегічних підходів до регулювання розвитку регіонів. Поглиблення процесів ринкових перетворень в Україні посилює залежність їх результативності від визначення перспективних цілей, стратегії досягнення та послідовності втілення, пропорцій розподілу ресурсів в економіці регіонів, динаміки їх довготривалої рівноваги.

Теоретичні та прикладні аспекти комплексної проблеми розробки і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема О.І. Амоші, Я.Б. Базилюк, С.І. Бандура, М.П. Бутка, О.С. Віханського, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, В.І. Захарченка, Т.М. Качали, В.І. Куценко, А.С. Лисецького, А.Г. Мазура, Л.О. Мармуль, І.Р. Михасюка, В.І. Пили, Р.А. Фатхутдінова, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк, Ю.П. Шарова, Х. Віссема, П. Друкера, Р. Коха, Г. Мінцберга, М. Портера, А. Стрікленда, А. Томпсона, Д. Траута, П. Уденберга та ін.

Наукові здобутки цих та інших вчених мають важливe значення. Проте, недостатня вивченість цієї проблематики в регіональному розрізі обумовила значущість і необхідність подальших досліджень. В першу чергу це стосується теоретико-методологічних підходів до розробки стратегії соціально-економічного

розвитку регіону, визначення концептуальних підходів і теоретичних моделей управління цим розвитком, формування організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційного розвитку регіону. Водночас потребують ґрунтовного опрацювання використання формалізованих методів для прогнозування комплексного соціально-економічного розвитку регіону, обґрунтування методологічних і методичних основ оцінки його рівня. Разом з тим у кожному регіоні розробка стратегії має свої особливості. Все це зумовило необхідність комплексного дослідження теоретико-методичних засад розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіону в умовах побудови вітчизняної соціально орієнтованої багатоукладної ринкової економіки та обґрунтування шляхів її ефективної реалізації на регіональному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження, які проведено автором, є складовою частиною комплексних науково-дослідних робіт, що виконувались в Раді по вивченням продуктивних сил України НАН України, зокрема: по темі 3.1.5.63 „Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу” (державний реєстраційний № 0100U000657), участь автора у виконанні якої полягає в розробці основних напрямків соціально-економічного розвитку регіонів України; по темі 3.1.5.66 „Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика” (державний реєстраційний № 0101U007880), в межах якої автором розроблені напрями та методичні підходи до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів України.

Окремі результати дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідної роботи „Концептуальні положення проекту Стратегії соціального і економічного розвитку Черкаської області до 2015 року” (державний реєстраційний номер 0106U005388), яка виконувалась в Черкаському державному технологічному університеті МОН України, де автором обґрунтовано стратегію, пріоритети і ключові напрями розвитку Черкаського регіону.

Тема дисертаційної роботи відповідає основним напрямам сучасної соціально-економічної політики країни.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методологічних засад формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону та практичних рекомендацій щодо її реалізації для забезпечення довгострокового економічного зростання і підвищення добробуту населення.

Відповідно до цієї мети були поставлені і розв'язувались такі задачі:

- визначити зміст стратегії соціально-економічного розвитку регіону;
- розкрити змістовні характеристики стратегічного планування через систему і механізм формування, розробки і реалізації стратегії в трансформаційних умовах розвитку країни;

- обґрунтувати інструментарій та етапи формування і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону;
- узагальнити наукові та практичні результати досліджень, пов’язані з функціонуванням системи управління соціально-економічним розвитком регіону, виділити базові складові його усталеного розвитку;
- сформувати методологічні і науково-методичні основи оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону;
- на основі використання формалізованих методів спрогнозувати показники виробничої та фінансово-кредитної сфер соціально-економічного розвитку регіону та побудувати прогнозну модель програмної реалізації соціально-економічного розвитку регіону;
- здійснити оцінку сучасних соціально-економічних тенденцій розвитку регіонів в контексті запровадження інноваційної моделі розвитку держави;
- розробити регіональну стратегію управління інноваційно-інвестиційною діяльністю регіонів України;
- визначити цілі та механізм формування інвестиційної політики регіону по залученню іноземного капіталу в промисловий комплекс регіону;
- сформулювати основні напрями та розробити механізми вдосконалення вибору стратегії соціально-економічного розвитку регіону;
- доповнити і розширити інформаційну базу забезпечення процесу прогнозування соціально-економічних процесів в регіоні.

Об’єктом дослідження є процес формування і розробки стратегії соціально-економічного розвитку України та її регіонів в трансформаційних умовах.

Предметом дослідження є методологічні, методичні та прикладні проблеми вдосконалення організаційно-економічних зasad розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України.

Методи дослідження. Методологічну і теоретичну основу дисертаційної роботи склав синтез результатів фундаментальних і прикладних досліджень в області регіональної економіки, менеджменту, маркетингу; праці вітчизняних і зарубіжних вчених різних галузей знань, в яких висвітлено фундаментальні теорії розвитку територіальних систем, становлення й соціально-економічного розвитку регіонів України. Досягнення мети дослідження базувалось на системному та програмно-цільовому підході до вивчення економічних явищ, зокрема теорії циклічності економічного розвитку, економічних систем, біхевіоризму, адаптивності систем, економічного та стратегічного аналізу, прогнозування. Було застосовано методи порівняльного аналізу, матричного позиціонування, вибіркових досліджень, анкетних опитувань. Обробка інформаційних матеріалів здійснювалась з використанням сучасних інформаційних технологій та програмного забезпечення.

Результати дисертаційного дослідження в сукупності складають теоретико-методологічні основи та методичний інструментарій розробки стратегії розвитку регіону.

В дисертації використано діалектико-матеріалістичний методологічний інструментарій, а саме: генетично-системний метод – при визначенні рівнів генезису, сутності, складових, критерію, показників ефективності стратегічного планування; метод наукового абстрагування – при аналізі специфіки дії трансформаційних форм стратегічного планування в національній економіці; економіко-математичні методи, нормативний підхід – при розробці практичних пропозицій та рекомендацій.

Інформаційна база дослідження – Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства економіки та інших міністерств і відомств, звітні матеріали досліджень за результатами економічної діяльності регіонів.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєві теоретичні і практичні результати, що характеризують наукову новизну, такі:

вперше

- визначено зміст стратегії соціально-економічного розвитку регіону як сукупності намічених до послідовного виконання пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону та управлінських дій, операцій і процедур, здійснення яких забезпечуватиме досягнення поставлених цілей;

- обґрутовано принципи та систему показників регіональної ефективності інвестицій, покладених в основу вибору варіантів відновлення промислового потенціалу регіону та доведено переваги переходу до модельної технології регулювання промислового розвитку, які необхідно враховувати при прийнятті інвестиційних рішень;

- запропоновано прогнозну модель стратегічного соціально-економічного розвитку регіону, яка, базуючись на заходах, що дають найбільший мультиплікативний ефект для економіки регіону, дозволяє визначити пріоритети даної стратегії;

удосконалено

- зміст стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону як визначального процесу, що зумовлює подолання проблем планового підходу до розробки стратегії розвитку регіону та дозволяє органам регіональної влади в рамках управлінської концепції, що реалізується, вдосконалювати системний механізм і процес управління соціально-економічним розвитком регіону на основі підвищення ефективності регіонального менеджменту в питаннях теорії і практики планування;

– механізм формування інструментарію та етапів розробки і реалізації стратегії розвитку регіону, які спрямовані на виконання місії та поставлених цілей, і які, на відміну від існуючих, дають можливість мінімізувати загрози розвитку регіонів, враховуючи інноваційне забезпечення розширеного відтворення;

– інформаційну систему як структурно-забезпечуючу складову організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону, яка заснована на результатах консолідований взаємодії в рамках правового поля органів регіонального управління з ринковими механізмами перерозподілу ресурсів розвитку регіону для розробки та реалізації прогнозів по регіоноутворюючих факторах;

– механізм переходу до стратегічного інноваційно-інвестиційного планування та управління розвитком регіональної соціально-економічної системи, що базується на постійному адаптивному відновленні системних моделей управління регіонами та формуванні позитивного іміджу регіону;

отримало подальший розвиток

– науково-методичні засади оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону, які, враховуючи системне дослідження соціально-економічних процесів, характеризують складність і багатофакторність такої оцінки. Відмінність авторського підходу від існуючого полягає в тому, що він охоплює різні аспекти комплексного розвитку (загальні закономірності, підходи і механізми формування стратегії розвитку) та індивідуальний (диференційований) підхід;

– алгоритм критеріїв вибору пріоритетних цілей та завдань стратегії соціально-економічного розвитку Черкащини до 2015 року з позиції оцінки їх важливості у вирішенні проблем оптимізації структури економіки регіону і ресурсної можливості їх розв'язання. Спрогнозовано закономірності зміни тенденцій ділової активності регіонального розвитку;

– стратегічні напрями розвитку регіонів України, які на основі використання сценарного підходу дають можливість визначити рівні їх розвитку, що об'єктивно обумовлені цільовою спрямованістю регіонального відтворювального процесу і реальних можливостей вирішення економічних завдань та уникнення суперечностей;

– організаційно-економічний механізм регіональної інноваційно-інвестиційної діяльності на основі інноваційної моделі розвитку регіону, критеріями якої виступають інноваційні та соціальні фактори;

– виділення на основі узагальнення наукових досліджень сфери розвитку регіонів базової складової усталеного розвитку, якою є ресурсний потенціал, що характерно для регіонального рівня;

– шляхи вдосконалення вибору стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що, порівняно з традиційними, базуються на узгодженості зі

стратегічними пріоритетами та реалізацією концепції „відкритого” проекту в розробці напрямів соціально-економічного розвитку регіону.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційній роботі наукові результати дають можливість удосконалити процес розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Вони можуть бути використані при формуванні державної регіональної політики, в роботі регіональних органів управління, при вирішенні проблем економічної оптимізації компонентної і просторової структур регіональної господарської системи, розробці регіональних програм тощо. Практична цінність дисертаційного дослідження визначається адресною спрямованістю конкретних рекомендацій для різних рівнів регіональної управлінської системи.

Авторські розробки щодо вирішення проблем оптимізації структури економіки Черкаського регіону були впроваджені в діяльності Головного управління економіки Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 522/2 від 25.07.2007 р.), що дозволило розробити варіанти відновлення промислового потенціалу Черкаського регіону.

Окремі результати дисертаційного дослідження були використані в Раді по вивченю продуктивних сил України НАН України при розробці комплексних фундаментальних наукових тем, зокрема по темі 3.1.5.63 „Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу” (державний реєстраційний № 0100U000657), довідка №01-11/920 від 30.10.2007 р., та в Черкаському державному технологічному університеті по темі „Концептуальні положення проекту Стратегії соціального і економічного розвитку Черкаської області до 2015 року” (державний реєстраційний № 0106U005388), довідка №1166а/01-11.02 від 30.08.2007 р.

Наукові розробки дисертанта, що стосуються формування нової економічної структури в регіонах України, її адаптації до економіки Європейського Союзу та підготовки фахівців з Європейських студій в Україні, використані при написанні рекомендацій і аналітичної записки Одинадцятої міжнародної наукової конференції-літньої школи „Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: пошук новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн і України”, які надіслані Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, міністерствам і відомствам України, представництвам Європейського Союзу в Україні, посольствам держав-членів Європейського Союзу в Україні, Комісії Європейського Союзу (Брюссель) для практичного використання (довідка Тернопільського державного економічного університету №124-06/1484 від 25.09.2006 р.).

Основні наукові результати дисертаційного дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України використовуються в навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету при підготовці

лекцій та практичних занять з курсів „Розміщення продуктивних сил і регіоналістика”, „Державне регулювання економіки”, „Міжнародні економічні відносини”, „Економіка підприємств міського господарства”, „Управління регіональним розвитком” (довідка № 886/01-11.02 від 31.05.2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторські розробки щодо соціально-економічного розвитку регіонів України, а опубліковані наукові праці містять положення, висновки та пропозиції, сформульовані особисто автором, і відображають його конкретний внесок в розвиток економічної науки – розміщення продуктивних сил і регіональну економіку.

Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження апробовано на 13 українських і міжнародних науково-практических конференціях, зокрема: „Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні у контексті євроінтеграції” (Черкаси, 2005); „Аграрний форум – 2006” (Суми, 2006); „Теорія і практика сучасної економіки” (Черкаси, 2006); „Регіональні проблеми та перспективи розвитку ринків збуту промислової продукції” (Київ, 2006); „Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні у контексті євроінтеграції” (Черкаси, 2006); „Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: пошук новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн і Україна” (Ялта-Форос, 2006); „Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (Черкаси, 2007); „Відтворення господарського комплексу регіону: методологія, механізми, інструментарій” (Чернівці, 2007); „Стратегічні напрями розвитку Черкаської області” (Черкаси, 2007); „Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (Суми, 2007); „Пріоритети економічного розвитку України: історія та сьогодення” (Вінниця, 2007); „Теорія і практика сучасної економіки” (Черкаси, 2007); „Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності в умовах глобалізації економіки” (Ужгород, 2007).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 33 опублікованих працях загальним обсягом 49,1 др. арк., у тому числі 48,2 др. арк. належить особисто автору, з них 1 індивідуальна монографія, 21 робота опублікована у наукових фахових виданнях, 11 – в матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 547 стор. комп'ютерного тексту, що містить 52 таблиці та 40 рисунків, з яких 22 займають всю площину сторінки; список використаних джерел, що включає 402 найменування, викладено на 32 стор., 14 додатків – на 33 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі „Теоретико-методологічні основи формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону” визначено теоретико-методологічні підходи до формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, обґрунтовано систему і механізм формування функцій, інструментарію та етапів розробки і реалізації стратегії розвитку регіону, визначено роль стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону, сформульовано авторський підхід до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону.

Соціально-економічний розвиток регіону являє собою об’єктивний процес, що відбувається під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших факторів. Разом з тим, на розвиток регіону чинять вплив управлінські заходи – з боку як регіональних, так і державних органів влади.

Управління розвитком регіону включає в себе такі компоненти: створення економічних, культурних і політичних умов, необхідних для здійснення структурної й інституціональної трансформації суспільства; дії, спрямовані на поліпшення життєвого рівня населення шляхом впровадження досягнень науково-технічного прогресу; координація процесів прийняття рішень щодо трансформації економіки регіонів.

У нових умовах господарювання виділяють такі ключові моменти підвищення ефективності економічного розвитку регіону: інституціональні перетворення; регіональна структурна політика; залучення вітчизняного й іноземного капіталу; реструктуризація підприємств; активізація генерування і сприймання нововведень населенням.

З огляду на це, все важливішої ролі в процесі соціально-економічного розвитку регіону набуває розробка і реалізація стратегії розвитку регіону.

Стратегія соціально-економічного розвитку регіону являє собою сукупність намічених для послідовного виконання пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону та управлінських дій, операцій і процедур, здійснення яких покликане забезпечити досягнення поставлених цілей. Вона повинна розроблятися під безпосереднім керівництвом виконавчих і представницьких органів території, а її реалізація передбачає участь регіональних і місцевих органів управління всіх рівнів. Стратегічний план регіону повинен бути, з одного боку, цілісним, з другого – допускати корекцію відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування регіонального співтовариства.

Стратегічне планування є адаптивним процесом, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їх виконання на основі безперервного

контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні та всередині системи. Воно охоплює систему довго-, середньо- та короткострокових планів, проектів і програм. Однак головний змістовний акцент при цьому робиться на довгострокові цілі та стратегії їх досягнення.

Науково обґрунтований вибір стратегії дає змогу сконцентрувати зусилля і ресурси на реалізації потенціалу економічного розвитку і тим самим забезпечити ефективний розвиток регіону в ринкових умовах. У ході розробки стратегії виявляються місце, роль і функції регіону в нових умовах господарювання, визначаються стратегічні пріоритети розвитку регіону в економіці, що трансформується, обґрунтуються економічні, фінансові й організаційні механізми реалізації стратегії в новому інституціональному середовищі. При цьому стратегія розвитку окремого регіону повинна вписуватися в стратегію розвитку країни.

На етапі формування соціально орієнтованого ринкового господарства розвиток ринкової інфраструктури в регіоні стає одним з основних факторів трансформації господарства регіону в цілому: соціально-економічна трансформація залежить від того, наскільки ефективно функціонують і розвиваються в регіоні інститути фінансово-кредитної, інвестиційної та страхової сфер діяльності. Тому головною метою розвитку регіону, відповідно до принципів соціальної орієнтації стратегії, є забезпечення високої якості життя населення, формування сприятливого середовища життєдіяльності для нинішніх і майбутніх поколінь населення, створення базових інноваційних структур, які вже в найближчому майбутньому стануть фактором розвитку.

Велике значення має аналіз та оцінка соціально-економічного потенціалу регіону, що враховує сукупність матеріальних факторів життєдіяльності – ресурсне забезпечення, природно-географічне положення, виробничо-інноваційні можливості, трудовий потенціал тощо, та є базисом для реалізації загальних принципів вибору шляхів стабілізації економіки регіону.

Сучасне розуміння стратегії розвитку регіонів передбачає удосконалювання регіональної соціально-економічної системи на основі обґрунтування сухо специфічних для кожного регіону (типу регіонів) перспектив розвитку з використанням методології стратегічного планування й отримує своє логічне продовження в підготовці системно структурованої сукупності генеральних цілей, задач, напрямів соціально-економічного розвитку.

В роботі запропоновано підхід до обґрунтування стратегії розвитку регіону, що являє собою набір принципів стійкого впливу на регіональне соціально-економічне середовище, що переводить їх у систему необхідних властивостей і пріоритетів регіональної економіки, на сценарії і механізми реалізації цих пріоритетів. Вказані принципи є достатньо загальними, включають як основі

вимоги, так і функції, тому запропоновано власний підхід до бачення системи і механізму формування, розробки та реалізації стратегії (рис. 1).

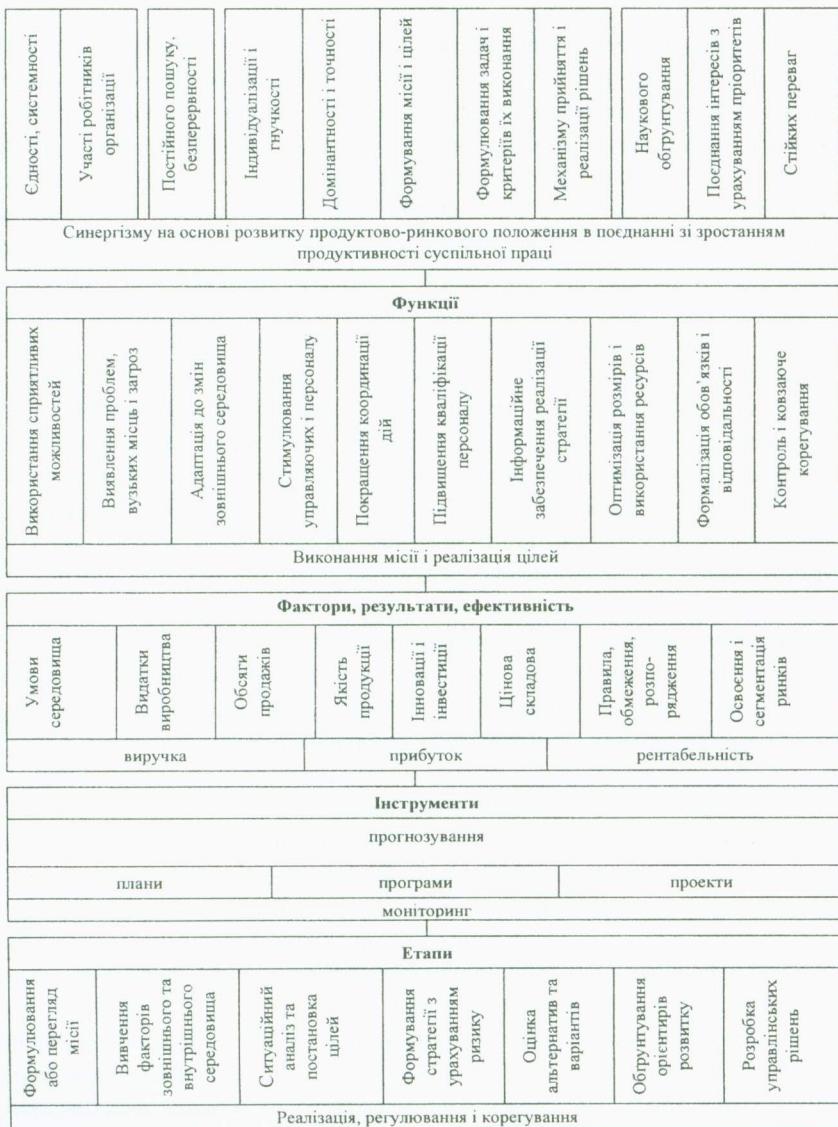

Рис. 1. Система та механізм формування, розробки та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону

Для виявлення стратегічних напрямків розвитку економіки регіону доцільно використовувати сценарний підхід, який передбачає ідентифікацію кожного сценарію: цільову орієнтацію; інституціональну структуру; виробничу структуру; ключові економічні, соціальні і екологічні параметри.

У дисертації здійснено комплексну оцінку соціально-економічного розвитку регіону, що базується на таких основних принципах: комплексність та системність; забезпечення максимальної репрезентативності показників для оцінювання різних аспектів соціально-економічного розвитку регіонів; достовірність вихідних даних при виборі базових показників регіонального розвитку; найповніша адаптація системи використовуваних показників та індикаторів до можливостей існуючої статистичної звітності; відповідність системи індикаторів задачам щорічного моніторингу і прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів; досягнення максимальної інформативності результатів оцінки рівня розвитку регіонів з позицій прийняття адекватних рішень на регіональному і територіальному рівнях державного управління; сполучення загальноекономічних індикаторів з показниками, що відображають результативність діяльності органів влади регіонів України щодо вирішення найважливіших економічних і соціальних проблем; значущість для розвитку території; прозорість і простота розрахунку; єдина форма виміру.

В основу методики аналізу поточного рівня і перспектив розвитку регіональної соціально-економічної системи покладено розроблений автором алгоритм визначення комплексу стратегічних компетенцій у регіональному розвитку.

Підвищенню якісної складової оцінки рівня регіонального соціально-економічного розвитку регіону, на думку автора, сприяє застосування інтегральних показників, які є досить чутливими до змін регіональної соціально-економічної ситуації в часі й у просторі і практично застосовні в реальній регіональній множині територіальних суспільних систем. Розробка групи чутливих до змін, зрозумілих і нескладних для розрахунку інтегральних показників рівня регіонального розвитку дає змогу одержати інструмент для оцінки напрямків, перспектив, методів реалізації соціально-економічного розвитку регіону.

У другому розділі „**Використання формалізованих методів для прогнозування комплексного розвитку регіону**” розкрито зміст ефективності стратегічного планування через використання формалізованих методів для короткострокового прогнозування, систем індикативного та адаптивного планування, що дозволило побудувати прогнозну модель стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Процес прогнозування соціально-економічного розвитку регіону заснований на інформаційному та інструментальному поєднанні груп методів прогнозування: екстраполяції, аналітичного моделювання та експертних оцінок. У системі державного прогнозування, що склалася до теперішнього часу, головною ланкою

стали короткострокові прогнози. На другому місці – середньострокові прогнози, і лише на третьому місці – довгострокові прогнози. Така розстановка пріоритетів в горизонті прогнозування зумовлена чинниками об'єктивного характеру, такими як нестабільність переходної економіки, постійні зміни законодавства, слабке інформаційне забезпечення процесу прогнозування, відсутність великих незалежних організацій-експертів та ін.

Створення точної системи короткострокового прогнозування з налагодженою методикою верифікації сприяє формуванню інформаційного поля для аналізу і моделювання поведінки показників регіонального розвитку на можливі управлюючі й випадкові дії зовнішнього і внутрішнього середовища.

Прогнозування значень показників соціально-економічного розвитку Черкаського регіону було здійснено на основі загальновживаних моделей експоненціального згладжування ES і ARIMA на підставі мінімізації критерію MAPE із використанням формалізованих методів за основними параметрами: частка регіону в загальному обсязі промислового, сільськогосподарського виробництва, експорті товарів та послуг (індекс промислового виробництва, оборот оптової торгівлі і т. ін.). В цілому спостерігаються позитивні тенденції в прогнозному розвитку більшості досліджуваних показників. Частина показників (оборот роздрібної і оптової торгівлі, товарні запаси в роздрібній торгівлі, залишки банківських внесків), представлена у вартісній формі. Це пояснює наявність стійкого зростання тренда, оскільки „головною рушійною силою” в їх змінах є чинник інфляції. Показники імпорту та експорту, виражені в доларах США, меншою мірою скильні до інфляції, проте мають зростаючі тренди і добре описуються лінійними адитивними моделями. Показники, виражені у фізичному вимірі (індекс промислового виробництва, частка залишків готової продукції в товарних ресурсах промислових підприємств, чисельність безробітних і потреба в працівниках, заявлена в службу зайнятості), не мають яскраво вираженого тренда. До позитивних моментів можна віднести зменшення розмаху коливання в динаміці цих показників, що свідчить про посилення стійкості регіонального розвитку протягом останніх років. При початкових припущеннях про збереження політичної, економічної і фінансової ситуації можна очікувати збереження тенденцій, представлених в прогнозі і, отже, вірогідно очікуваний поступальний стійкий розвиток області.

Прогнозування доходів бюджету області на основі моделювання взаємопов'язаних часових рядів здійснювалось з використанням техніки аналізу ізольованого часового ряду, тобто прогностична модель будувалася на основі аналізу даних одної вибірки. Передбачалося, що майбутня тенденція є функцією часу або попередніх значень ряду. На коефіцієнти цієї функції не накладається обмеження їх незмінності в часі, а прогностична модель має адаптивні властивості. В умовах обмеженості вихідної інформації про взаємозв'язки даного ряду з іншими рядами, неповної визначеності теорії досліджуваного процесу ці

методи є незамінними, і спрошення, в результаті якого сукупна дія всіх сторонніх чинників виражається в моделі через час, стає необхідним.

В дослідженні застосовувався підхід до предмету прогнозування, коли за основоутворюючі фактори соціально-економічного розвитку регіону вибираються чинники, що характеризують виробничі процеси і економічну інфраструктуру регіону. У їх складі розглядаються: індекс промислового виробництва; роздрібний і оптовий товарообіг; кількість зареєстрованих безробітних; потреба в працівниках, пред'явлена в державну службу зайнятості; обсяги експорту і імпорту; частка запасів готової продукції в товарних ресурсах промислових підприємств; запаси в роздрібній торгівлі.

Іншими показниками цієї сфери, що становлять інтерес для регіонального розвитку, є: динаміка окремих статей доходів бюджету (податок на прибуток організацій, прибутковий податок, податок на майно, податки за використання природних ресурсів тощо); витрати консолідованого бюджету; обсяги кредитів, виданих реальному сектору економіки; обсяги інвестицій і т. ін.

Завершальним етапом в побудові прогнозу за системою показників соціально-економічного розвитку регіону є створення моделей, що характеризують розвиток його соціальної сфери: номінальна і реальна заробітна плата; доходи і витрати населення; окремі статті витрат бюджету, що спрямовуються в соціальну сферу тощо.

В роботі встановлено, що використання барометричного прогнозування на мезорівні потребує включення набагато більшого числа показників з прогнозними властивостями для розрахунків складового і дифузійного індексів. Це можуть бути показники, що характеризують споживання енергії підприємствами області, водокористування, освоєння корисних копалин; дані, що характеризують динаміку виробництва в найважливіших галузях регіональної промисловості (хімічної, машинобудівної, харчової, АПК і деревообробної); відомості про динаміку освоєння інвестицій, показники фінансового стану підприємств області, банківської і страхової сфери; інформація про склад окремих статей доходів і витрат консолідованого бюджету області і т.ін.

Обґрунтована в роботі прогнозна модель була використана для розрахунку показників розвитку оптово-роздрібної торгівлі в Черкаському регіоні на період до 2009 р., що дало змогу визначити три сценарії розвитку цієї сфери: оптимістичний (обсяг товарних запасів стрімко зростає), реалістичний (обсяг товарних запасів в роздрібній торгівлі має повільну тенденцію до зростання) та пессимістичний (обсяг товарних запасів зменшується).

Проблемою державного регулювання при використанні індикативного планування соціально-економічного розвитку регіону є раціональне поєднання адміністративних і нормативних методів. Крім вертикальної інтеграції на основі індикативного планування, сучасна економіка горизонтально інтегрована у формі

розвиненої контрактної системи міжфіrmових кооперованих зв'язків з певною участю держави (вегетативно-планова система). Для України відновлення кооперованих зв'язків дозволить з якнайменшими витратами залучити потужності, що простоють, поживити виробництво. Керівники підприємств сьогодні вкрай зацікавлені у відновленні господарських відносин, що дозволяють відмовитися від надзвичайно дорогих послуг посередників.

За роки реформ відбулася фундаментальна трансформація основ господарської діяльності. Масштаби змін дозволяють визнати обмеженість традиційної методології планування як системи з повною початковою інформацією, що потребує залучення широкого спектру даних статистики, і характеризують її здатність забезпечити вирішення задачі. Так, дані по темпах приватизації можуть служити мірилом процесу розпаду єдиного інформаційного простору. Замикання інформаційних потоків на локальному рівні, комерційна таємниця негативно впливають на якість централізованих планів. Реальність регіональних програм соціально-економічного розвитку та їх здійснення істотно залежать від статистики прихованої і неформальної діяльності, що відволікає значні ресурси. Підприємства відмовляються від статистичної звітності, тому що дешевше заплатити штраф, ніж утримувати штатну одиницю. Свідчень про таку ситуацію існує дуже багато, оскільки такі дії підприємств не суперечать законодавству, але призводять до спотворення статистичних даних, що характеризують обсяги промислового виробництва і платних послуг. Аналіз існуючої сукупності інституціональних одиниць територіального розподілу (єдиний державний реєстр підприємств і організацій – ЄДРПОУ) показує також можливість віднесення кожного об'єкта до одного з шести найбільш укрупнених структур-секторів: нефінансові підприємства (підприємства по виробництву товарів і послуг, крім фінансових послуг); фінансові установи; державні установи; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства; домашні господарства (облік цього сектора відсутній в ЄДРПОУ); „решта” (облік цього сектора відсутній в ЄДРПОУ).

На думку автора, найбільшої переконливості концепція обмеженого спостереження набуде, якщо звернутися до варіанта СНР, прийнятого рядом міжнародних організацій в 1993 році. СНР-93 передбачає урахування ряду операцій, які можуть бути незаконними з погляду національного законодавства або звичайно не враховуються при побудові традиційних економічних показників. На рівні регіонів і галузей проводяться необхідні поправки на приховану і неформальну економічну діяльність. Перш за все, це стосується валового регіонального продукту. Вивчення прихованої і неформальної економічної діяльності як соціально-економічного явища саме по собі є важливою проблемою.

В методології індикативного планування повинен мати місце прямий і зворотний зв'язок планової технології з системою статистики. По-перше,

поліпшення статистичного реєстру, зростання обсягу і поліпшення організації вибіркових спостережень. Слід застосовувати і більш специфічні методи, розраховані на те, що пряма інформація у принципі не може бути одержана. Понадto, методологія повинна передбачати механізми перерозподілу загальної дохідності, прозорості і спостережуваності.

Встановлено, що найкращим для визначення невідомих параметрів прихованої і неформальної економічної діяльності є балансовий метод. Розбіжність кількісних характеристик відповідних показників дозволяє висувати гіпотези про причини розбіжностей і величину необхідної поправки. Якість результатів, одержуваних при використанні балансового методу, тим вища, чим більша кількість взаємопов'язаних параметрів зіставляється між собою. Таким методом може розраховуватися показник прихованої заробітної плати, визначатися вартість послуг посередницьких організацій (останнє особливо важливе, оскільки серйозно впливає на собівартість продукції і послуг).

Ефективність індикативного планування визначатиметься його здатністю мобілізувати фактори, що визначають потенційні конкурентні переваги, які діючий господарський механізм майже не використовує.

У третьому розділі „**Комплексний соціально-економічний розвиток регіону в контексті інноваційної моделі**” розкрито сутність та важливість інноваційної складової регіонального розвитку, встановлено тенденції та особливості соціальної складової стратегії розвитку регіону, визначено стратегічні напрями розвитку регіонів України, а також принципи і критерії вибору пріоритетних цілей та завдань стратегії розвитку Черкаської області на перспективу, обґрунтовано перехід до стратегічного інноваційно-інвестиційного планування і управління розвитком регіональної соціально-економічної системи.

Процеси структурної перебудови, які відбуваються в Україні, стосуються науково-промислового потенціалу регіонів. Саме тому стратегія інноваційного розвитку національної економіки має включати розвиток кожного окремого регіону. Кожна область повинна мати свої пріоритетні напрямки розвитку відповідно до стану власної науково-промислової бази, виходячи із потенціалу виробничих можливостей регіону, орієнтуючись на наявні ресурси та потреби ринку.

Адекватний сучасному рівню розвитку продуктивних сил господарський механізм управління областю має забезпечувати досягнення всієї системи цілей розвитку господарства області; ґрунтуючись на принципах широкої демократизації управління, що дозволить спрямувати свідому господарську активність всього населення області на використання наявних резервів; органічно вписуватися в економічну, політичну і організаційну структури держави; бути гнучким, здатним перебудовуватися або добудовуватися з урахуванням специфіки розвитку кожного міста і району, розташованих в області.

Мета управління інноваційною діяльністю полягає у створенні системи взаємодії всіх учасників інноваційного циклу (наука, виробництво, комерціалізація) та використання наукового, технічного та виробничого потенціалів регіону.

В дослідженні встановлено, що управління інноваційним розвитком економіки Черкаського регіону повинно базуватись на таких принципах: модульна структура діяльності (макро- та мікрорівень); інтеграція в існуючу схему управління регіонами; максимально можливе залучення існуючих органів державного управління та існуючої інфраструктури; організаційна єдність інноваційного розвитку з економічним, соціальним та державним розвитком суспільства; збалансований розвиток фундаментальних, прикладних та функціональних (за проблемними напрямками функціонування підприємств) досліджень і розробок за рахунок прямої державної підтримки економічного стимулювання інноваційної діяльності підприємств; сприяння розвитку ринку науково-технологічної продукції, збалансованому розвитку наукового, освітнього та виробничого потенціалів та ін.

У Черкаській області інноваційна діяльність спрямована насамперед на подолання технічного відставання, переорієнтацію виробничого потенціалу, на створення конкурентоспроможних промислових виробництв, розвиток яких залежить від рівня сприйнятливості підприємств до нововведень. Інноваційна діяльність в промисловості області залишається на низькому рівні. Застаріле устаткування та дефіцит обігових коштів стримують впровадження інновацій. Так, у 2005 р. із загальної кількості промислових підприємств області нововведення здійснювали лише 27 підприємств, або 8,5 % (у 2004 р. таких підприємств було 29 (9,3 %), у 2003 р. – 31 (10,1 %), у 2002 р. – 48 (15, 6 %)) (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка промислових підприємств Черкаського регіону, що займалися інноваційною діяльністю

За результатами проведеного дослідження територіального розподілу інноваційної активності підприємств Черкаського регіону було встановлено, що 34,5 % інноваційно активних підприємств припадає на м. Черкаси, по 10,3 % – на міста Сміла, Золотоноша, Умань та Драбівський район, по 6,9 % – на м. Канів та Корсунь-Шевченківський район, по 3,4 % – на Кам'янський, Монастирищенський та Тальнівський райони. Проте спостерігається негативна тенденція до зменшення кількості підприємств, які проваджують інновації, а також концентрація інноваційної діяльності в м. Черкаси та великих містах області. Як і в попередні роки, в 2005 році переважна більшість інноваційно активних підприємств зосереджена у містах обласного підпорядкування – 21 підприємство, або 72,4 % від загальної кількості підприємств, що здійснювали інновації, тоді як у районах області – 8 підприємств (27,6 %).

Результати проведеного групування промислових підприємств Черкаського регіону за видами економічної діяльності показали, що найвищі показники інноваційної активності спостерігались на підприємствах машинобудування, ремонту та монтажу машин і устаткування, де інновації здійснювали близько 48 % підприємств. У харчовій промисловості і переробленні сільськогосподарських продуктів, хімічній та нафтохімічній промисловості майже кожне п'яте підприємство здійснювало інноваційну діяльність. Разом з тим найнижчі показники спостерігались на підприємствах металургії та оброблення металу, целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи, в інших – менше 7 %.

Дослідження показало, що навіть незначні обсяги інноваційної діяльності промислових підприємств Черкаської області сприяли розширенню асортименту продукції, створенню нових ринків збути в Україні, збереженню і розширенню традиційних ринків збути, забезпеченю відповідності сучасним вимогам і стандартам, зростанню виробничих потужностей, поліпшенню умов праці тощо. Разом з тим важливою негативною тенденцією в регіоні є відтік спеціалістів з науково-технічної сфери. Слід відзначити, що однією з причин цього є нестабільність роботи наукових установ. Протягом 2005 року з організацій, які займалися виконанням наукових робіт, вибуло 349 працівників, 15 із них – звільнено за скороченням штатів. У той же час було прийнято на роботу 297 працівників, серед них – 10 спеціалістів вищої кваліфікації. До наукових організацій було прийнято 13 випускників вищих навчальних закладів 2005 року – це лише 0,1 % загального числа випускників вищих навчальних закладів III – IV рівня акредитації.

Важливе місце у даному дослідженні посідає поняття „економічний потенціал регіону”, яке тісно пов’язане і взаємозалежне із поняттям „інноваційний потенціал”. Специфіка економічного потенціалу Черкаської регіону визначається його місцем в адміністративно-політичному устрої України,

національній системі розселення, а відтак – необхідністю виконання цим потужним аграрно-промисловим, культурно-освітнім і туристичним центром широких управлінських та інноваційних функцій.

Одним із основних показників, які характеризують соціально-економічну ситуацію в регіоні, є валовий регіональний продукт. Частка валового регіонального продукту Черкаської області у 2005 р. становила 3,02 % (6681 грн у розрахунку на одну особу) або 13 місце серед регіонів України, що на 0,1 % більше за показник 2004 року та на п'ять позицій вище у ранжуванні регіонів країни. Слід відмітити, що такі сусідні з регіоном області, як Київська, Кіровоградська, Вінницька і Полтавська, посідають відповідно 7 (8673 грн у розрахунку на одну особу), 18 (6394 грн), 21 (5966 грн) та 4 (11574 грн) місця (рис. 3). Як видно з результатів групування, Черкаська область разом із Київською, Кіровоградською, Вінницькою та ще 16 областями відноситься до групи регіонів з рівнем валового регіонального продукту нижче середнього (у розрахунку на одну особу), тоді як Полтавська область випадає з тенденції центральноукраїнських територій і належить до групи регіонів з рівнем валового регіонального продукту вище середнього у розрахунку на одну особу.

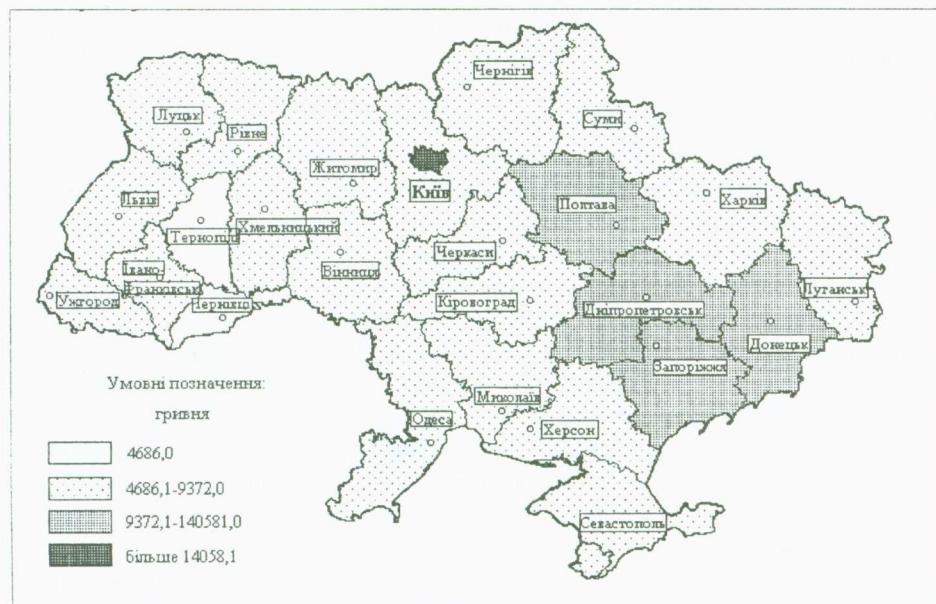

Рис. 3. Групування регіонів України за показником валового регіонального продукту у 2005 році, у розрахунку на одну особу

Пріоритетні позиції в економіці області належать аграрно-промисловому комплексу, в якому виробляється дві третини валового регіонального продукту регіону. У промисловому виробництві переважають харчова – 39,7 % та хімічна промисловість – 26,9 %. Серед інших галузей промисловості слід назвати машинобудування (7,2 % у загальній структурі промислового комплексу), целюлозно-паперову (7,1 %) та добувну промисловість (1,8 %).

Черкащина, на жаль, належить до регіонів з недостатнім рівнем розвитку промислового виробництва. В області, що займає 3,5 % території України і де проживає 2,86 % наявного населення, виробляється майже 1,5 % промислової продукції. Проте тут обсяг виробництва товарів народного споживання складає 3,5 %, з них 4,1 % – продовольчих та 3,1 % – непродовольчих.

Позитивною тенденцією є щорічне зростання виробництва промислової продукції на одну особу населення та на одного працюючого. Так, у 2005 р. обсяг виробленої промислової продукції на одну особу населення Черкаської області становив 5068,9 грн, що на 1,4 млрд грн більше, ніж у 2004 р., або 1,6 % в структурі даного показника по Україні. Значна диференціація обсягів промислового виробництва дала змогу провести групування регіонів області і розбити їх на чотири кластери за показником обсягу виробництва продукції. В містах районного підпорядкування виробляється більша частина промислової продукції Черкаської області, тоді як по районах області ці показники значно нижчі (рис. 4).

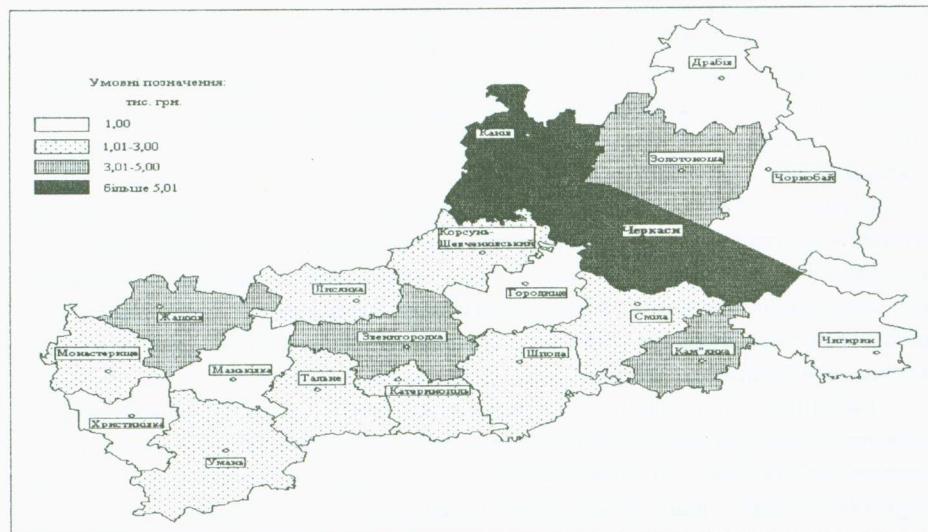

Рис. 4. Групування районів Черкаської області за обсягами промислової продукції в 2005 році, на одну особу

Серед першочергових завдань, спрямованих на подальший розвиток та відродження промислового виробництва, необхідно виділити:

- стимулювання оновлення основних засобів виробництва, модернізації підприємств та їх технічного переоснащення; впровадження сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій;
- налагодження прямих зв'язків між державними, самоврядними інституціями та окремими господарюючими суб'єктами щодо впровадження новітніх механізмів, здатних забезпечити підвищення конкурентоспроможності товарів місцевого виробництва;
- визначення шляхів залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, вкрай необхідних для розвитку промисловості; розроблення умов та систем надання місцевих переваг вітчизняним й іноземним інвесторам, які здійснюють капіталовкладення у найбільш пріоритетні проекти;
- впровадження на підприємствах та організаціях області інноваційної моделі розвитку; вирішення екологічних проблем.

Основними шляхами активізації інноваційної діяльності в Черкаській області на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки можна вважати:

- розробку і запровадження механізму надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують і реалізують інноваційну продукцію;
- поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі знижкою кредитної ставки.

Реалізація запропонованих напрямків активізації інноваційної діяльності в Україні дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, прискорити процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні і залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Стабільний соціально-економічний розвиток в сучасних умовах наростання динаміки науково-технічного прогресу, коли відбувається радикальна зміна технологічної бази виробництва, є неможливим без відтворення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі, тобто без постійного нарощування обсягів інноваційно-інвестиційної діяльності та підвищення її ефективності.

Ефективне поєднання інноваційного та інвестиційного процесів забезпечується сукупністю певних форм і методів організаційно-управлінської та економічної роботи, які стимулюють названі процеси, тобто мова йде про формування відповідного організаційно-економічного механізму.

Основним завданням організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності виступає формування і розвиток інноваційної

інфраструктури, тобто мережі організацій різного профілю, призначеннем яких є створення оптимальних умов для поєднання фінансових потоків та інноваційних розробок з метою їх практичного впровадження.

Аналіз тенденцій інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні вказує на нагальну необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму цієї діяльності, передусім шляхом розвитку інноваційної інфраструктури на регіональному рівні, де відбувається її безпосередня локалізація.

Результати дослідження дають змогу зробити висновки, що тільки формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності дасть змогу забезпечити досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку нашої держави. Зазначене включає визначення наступних цілей: розробку інноваційної моделі розвитку економіки держави; формування державних та регіональних інноваційно-інвестиційних програм та заходів щодо їх реалізації; розвиток організаційно-економічних структур, які б координували та стимулювали інноваційно-інвестиційну діяльність на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Ключове завдання, на вирішення якого покликана спрямовувати свою діяльність інноваційно-інвестиційна складова регіонального розвитку, полягає в тому, щоб за рахунок активних структурних змін в інвестиційній діяльності вишукувати, формувати і акумулювати на регіональному рівні інвестиційні ресурси різного за джерелами походження з метою спрямування їх на вирішення найбільш значущих проблем регіону, що має сприяти зростанню конкурентоспроможності регіональної економіки. Вирішення цього завдання є можливим за рахунок узгодження системи заходів регіональної політики держави з тими, що мають розроблятися на рівні регіону як елементи стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку.

У четвертому розділі „Формування інвестиційної стратегії регіону” подано розуміння сутності регіональної інвестиційної стратегії, обґрунтовано перехід до стратегічного інноваційно-інвестиційного планування і управління розвитком регіональної соціально-економічної системи, виявлені фактори підвищення привабливості інвестиційних проектів регіону, встановлені цілі механізму формування інвестиційної політики регіону по залученню іноземного капіталу в промислові підприємства та сформульовано організаційно-економічні засади регіональної інвестиційної політики.

Ефективність капіталовкладень визначається відношенням приросту річного обсягу національного доходу за розрахунковий період при заданій його речовинній структурі в порівнянніх цінах до капітальних вкладень у сферу матеріального виробництва, що зумовили цей приріст. Однак у новій ситуації трактувати регіональну ефективність інвестицій тільки як оцінку витрат є

неправомірним, як і використовувати для її визначення який-небудь один (навіть узагальнюючий) показник. У роботі доведено, що саме система показників регіональної ефективності інвестицій має бути покладена в основу вибору варіантів відновлення промислового потенціалу і регіональних програм розвитку виробництва при їх фінансуванні або наданні гарантій обласного бюджету під позикиві кошти для реалізації бізнес-планів і регіональних програм. Тому до зазначеної системи показників нами включені індикатори макро-, мезо- і мікрорівнів, які будуть відбивати і загальну регіональну концепцію розвитку економіки України, і регіональну соціально-економічну ситуацію, а також комерційну ефективність інвестиційного проекту.

Обґрунтування моделей вибору варіантів розвитку промислового комплексу регіону, розробку його основних параметрів на перспективу, узгодження галузевих і територіальних, внутрішньорегіональних і міжрегіональних народногосподарських аспектів необхідно здійснювати з використанням сучасних економіко-математичних методів.

Сучасна методологія оцінки ролі взаємодіючих факторів базується на здійсненні багатокрокового регресійного аналізу. Ідея багатокрокового аналізу полягає в проведенні ряду розрахункових ітерацій, у ході яких здійснюється послідовне включення до складу моделей усіх відібраних за допомогою теоретичного аналізу факторів і оцінки на кожному кроці міри істотності впливу на результативний показник усіх врахованих факторів і збіжності результатів. Фактори, що виявляються несуттєвими і не сприяючими поліпшенню збіжності розрахункових і фактичних значень результативної ознаки, замінюються новими.

При використанні регресійного аналізу акцент робиться на виявленні ваги кожної факторної ознаки, що впливає на кількісну оцінку чистого впливу даного фактора при елімінуванні інших. Тому для моделювання взаємозв'язку результативної ознаки і незалежних факторів пропонується використати лінійну залежність, виражену формулою:

$$k = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n, \quad (1)$$

де k – розрахункове значення модельованої ознаки, що являє собою оцінку теоретичного значення Y при фіксованому значенні змінних $x_1, x_2, \dots, x_n$;

b_0 – вільний член рівняння регресії;

$b_1, b_2, \dots, b_n$ – коефіцієнти регресії;

n – число факторів.

Багатофакторні регресійні моделі можуть служити засобом інформаційного забезпечення і прогнозування регіональної політики, спрямованої на підвищення ефективності регіональної економіки. Факторний аналіз успішно застосовуються

для вивчення прихованих явищ і зв'язків у регіональній економіці, представлених багатомірними наборами величин, що спостерігаються. При використанні регресійного аналізу акцент робиться на виявленні ваги кожної факторної ознаки, що впливає на результат, на кількісну оцінку чистого впливу даного фактора при елімінуванні інших.

Застосування багатомірних статистичних методів кореляційно-регресійного аналізу і методу головних компонентів у задачі аналізу територіальної диференціації районів Черкаської області за рівнем сприятливості інвестиційного клімату дозволяє одержувати значущі результати.

Провідну роль у дослідженнях рівня інвестиційного клімату районів відіграє порівняльний аналіз, суть якого полягає в зіставленні різних, часто неоднорідних об'єктів і явищ з метою їхньої типології шляхом виявлення подібності і розходження ознак. При використанні комплексної оцінки сприятливості інвестиційного клімату районів сукупності часткових показників агрегуються в інтегральні показники, що виражают економічну сутність розглянутих явищ.

Найбільш розповсюдженими методами багатомірного групування районів Черкаської області є метод ранжування, метод бальних оцінок, метод багатомірних середніх і метод „патернів”.

Внаслідок особливостей самих інвестиційних рішень їх супроводжують специфічні невизначеності, які необхідно враховувати при планування регіональної ефективності інвестицій. За цих умов особливої важливості набуває проведення регулярних досліджень з метою оцінки інвестиційної привабливості в країні та її регіонах – інтегрального показника соціально-економічної і політичної ситуації, рівня розвитку економіки й інфраструктури. Кількісним вираженням стану інвестиційної привабливості є інвестиційні ризики, що відбувають імовірність утрати коштів, вкладених в економіку, внаслідок різних соціальних, політичних, економічних причин.

Рівень інвестиційного ризику значно варіється по економічних районах України. З одного боку, територіальні розходження інтегрального показника ризиків об'єктивно відбувають специфіку окремих регіонів, маючи на увазі їх політичні, національні, соціальні й економічні відмінності. З другого боку, масштаб цих відмінностей свідчить про суттєву диференціацію регіонів країни за рівнем соціально-економічного розвитку. Серед економічних районів досить чітко простежується поділ на відносно благополучні і неблагополучні.

Існує велика кількість підходів до оцінки ризиків та невизначеності при аналізі доцільності інвестування на регіональному рівні. В роботі запропоновано до використання метод імітаційного моделювання Монте-Карло, що створює додаткову можливість при оцінці ризику за рахунок уможливлення створення випадкових сценаріїв. Результат аналізу ризику виражається у вигляді

імовірнісного розподілу всіх можливих значень цього показника. Даний метод дозволяє потенційному інвестору отримати повний набір даних, що характеризують ризик проекту. На цій основі він зможе прийняти зважене рішення про надання коштів. Щоб оцінити міру ризику, результати імітації збираються й аналізуються статистично, що відбувається в такій послідовності (рис. 5).

В дослідженні встановлено, що найбільш привабливими для потенційних інвесторів є в даний час ті регіони України, які забезпечують відносну соціальну стабільність, володіють багатим ресурсним і/або конкурентоспроможним виробничим потенціалом.

Фактори інвестиційної привабливості інноваційних проектів і програм доцільно розділити на дві групи: фінансово-економічні і позаекономічні. Однак, у більшості випадків інвестора зацікавлюють, у першу чергу, високі фінансові показники. Тому в роботі розглянуто методи дослідження прибутковості інноваційного проекту і вартості витрат на його реалізацію, що є основним і визначальним фактором в оцінці норми прибутку проекту.

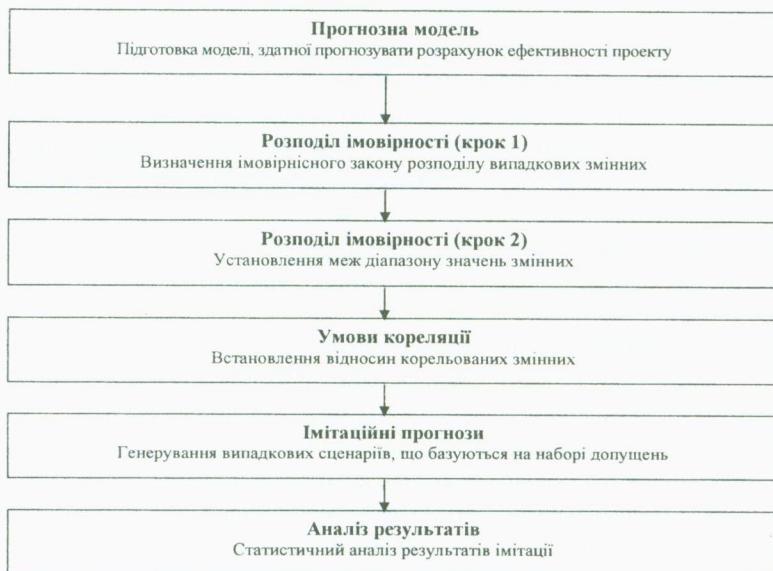

Рис. 5. Етапи аналізу інвестиційного ризику методом імітаційного моделювання

Визначено алгоритм оцінки економічної ефективності інноваційного проекту, який являє собою відомий алгоритм розрахунку чистого приведеного ефекту, внутрішньої норми прибутку інвестиції, строку окупності інвестицій.

Інвестиційний клімат регіону являє собою синтез різних якісних результативних характеристик рівня ефективності реального виробництва, рівня розвитку інфраструктури регіону, рівня політичної і соціальної стабільності тощо. Проведений в дисертаційному дослідженні багатомірний кореляційно-регресійний аналіз територіальної диференціації рівнів інвестиційного клімату районів Черкаської області дав змогу змоделювати причинно-наслідкові зв'язки та дослідити закономірності формування соціально-економічних процесів у регіоні. Результатом проведення регресійного аналізу стало віднесення групи первинних ознак до фактора-функції, тобто поділ простору ознак на класи, пов'язані певними обмеженнями. Об'єктом аналізу є райони Черкаської області, що характеризуються певними соціально-економічними показниками. Розробка математико-статистичної моделі економічного розвитку Черкаського регіону заснована на виявленні однорідних сукупностей районів, групування яких з використанням широкого кола показників реалізовано через кластерний аналіз.

Механізм формування інвестиційної політики регіону по залученню іноземного капіталу в промислові підприємства сформовано автором з урахуванням цільових установок. На практиці він являє собою реалізацію визначеного переліку підпроектів і підпрограм, що становлять функціональну єдність, у рамках установлених заходів (рис. 6). У дослідженні проведено деталізацію підсистем загальної стратегії розвитку в частині розробки заходів і визначені необхідних ресурсів для реалізації системного змісту стратегії, що дало можливість побудувати ієархічно впорядкований стратегічний ланцюжок формування стратегії розвитку по залученню іноземного капіталу в промисловий комплекс регіону.

На основі аналізу інвестиційних потоків при визначені ефективності інвестиційних проектів автор пропонує розглядати ризик інвестиційного проекту як систему факторів, що виявляється у вигляді комплексу ризиків (загроз), індивідуальних для кожного учасника інвестиційного проекту як у кількісному, так і в якісному відношенні. В межах такого підходу автором розроблено алгоритм руху інвестиційних потоків в регіоні. Ефективність застосування розроблених технологій інвестиційного проектування та універсальність математичних алгоритмів, використовуваних у технологіях, дозволяє застосовувати їх для широкого спектру ситуацій невизначеності, а також модифікувати і доповнювати іншими інструментами.

Рис. 6. Алгоритм формування структури стратегії розвитку регіону

У п'ятому розділі „Напрями вдосконалення стратегії соціально-економічного розвитку регіону” обґрунтована концепція „відкритого” проекту та визначено її роль у формуванні стратегії розвитку регіону, розроблено інструментарій програмно-прогнозного забезпечення політики стійкого економічного розвитку регіону, що дало можливість сформувати модель програмної реалізації стратегії комплексного соціально-економічного розвитку регіону та здійснити інформаційне забезпечення процесу прогнозування соціально-економічних процесів в регіоні.

Основною тезою розробленої концепції „відкритого проекту” є необхідність принципової єдності процесів системного розвитку і методології управління цими процесами, тобто механізми саморозвитку (самоврядування) і механізми свідомого управління повинні бути ідентичними. Відсутність такої відповідності призводить до того, що система виходить з діапазону керованості, при цьому руйнуються і внутрішні механізми саморозвитку. У результаті система швидко і сильно спрощується, деградує, що ілюструється поточною ситуацією в Україні. Чим більш складною і відкритою є система, тим менше необхідно застосовувати директивні методи управління, і тим більш обґрунтоване використання механізмів саморозвитку системи.

В сучасних умовах головною метою ринкових реформ в країні є перехід до нової моделі національного господарства, що дозволяє вийти на нову траекторію

соціально-економічного зростання. Вибір такої моделі орієнтується на наявний ресурсний потенціал з орієнтацією на зовнішній або внутрішній ринок. Головна мета національної політики – подальша інтеграція України в систему світових господарських зв'язків – може бути здійснена завдяки передбачуваності конкурентних переваг насамперед за допомогою впровадження стратегічних підходів до регулювання регіонів з орієнтацією на траекторію стійкого стабільного економічного зростання. На основі цього в роботі подано основні напрямки удосконалення стратегії комплексного соціально-економічного розвитку регіону на сучасному етапі трансформації економіки України. Запропоновані заходи мають сприяти стабільному економічному зростанню і вирішенню багатьох соціально-економічних проблем регіонів країни.

Автором визначено умови і фактори, які впливають на підвищення ефективності стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону. На основі цього запропоновано пріоритетні напрями формування стратегії регіону і його модельної ролі для розвитку країни в цілому.

Метою вироблення стратегії стійкого розвитку є забезпечення дієвих мотиваційних механізмів мобілізації виробничо-ресурсного потенціалу і внутрішніх резервів, підвищення тонусу господарської діяльності й ділової активності населення і підприємців у державі. Невід'ємною частиною регіональної соціальної політики при цьому стає розробка цільових програм на основі врахування конкретних особливостей соціально-економічного, демографічного розвитку і менталітету населення в кожному регіоні.

Розроблена за участю автора регіональна Програма „Стратегія соціально-економічного розвитку Черкаської області до 2015 року” орієнтована на забезпечення конкурентоспроможності економіки держави через конкурентний розвиток її регіонів, а також формування і включення механізмів ефективного використування наявного фінансово-ресурсного потенціалу, переходу до розширено-відтворювального режиму інвестиційного процесу, підвищення ділової активності підприємницьких структур і населення. В її концепції реалізуються три взаємопов’язані підходи до розвитку господарства держави: проблемний, галузевий і територіальний.

Місією даної регіональної Програми є обґрунтування шляхів створення конкурентоспроможної економіки держави і включення механізму ринкової мотивації підвищення ділової активності населення.

Програма містить комплекс цільових установок і принципів організації трансформаційно-ринкових процесів, що забезпечують посткризову орієнтацію траекторії і механізмів економічного розвитку держави.

Завершення переходу від стану депресії до етапу стабілізації й подальшого розвитку економіки є головним змістом тих соціально-економічних процесів і

пропонованих до реалізації ринкових механізмів, які ініціює і стимулює дана Програма.

Стратегічні цілі Програми зосереджені на виробленні ефективної структурно-інвестиційної політики, що включає: вирішення проблеми фінансового оздоровлення і платоспроможності підприємств, зниження рівня безробіття, стабілізації і зростання доходів населення за рахунок диверсифікації форм його зайнятості; зниження витрат виробництва і підвищення якості, забезпечення конкурентоспроможності товарів, вироблюваних в державі; створення ефективних ринкових механізмів акумуляції фінансових ресурсів інституціональних і приватних вкладників, трансформації накопичень в інвестиції для оновлення і розвитку виробничого апарату, інтенсифікації вкладень в найефективніші, конкурентоспроможні види виробництва, що дають швидку віддачу і дозволяють максимально збільшити доходи підприємств, населення і бюджету; вирішення проблеми фінансової стабілізації економіки на основі пожвавлення виробництва, його структурної та інституціональної перебудови; дотримання в макроекономічній і структурно-інвестиційній політиці балансу економічних і соціальних інтересів різних груп населення і держави в цілому.

Розроблена блокова структура стратегії соціально-економічного розвитку регіону пропонується до практичного застосування. Вона ґрунтуються на програмно-територіальних та екологіко-економічних підходах при забезпеченні її реальними джерелами фінансування і механізмами практичної реалізації.

Важливу роль при забезпеченні довгострокового економічного зростання відіграє запропонована циклічна модель програмної реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону, яка дає змогу оптимально використовувати фінансовий, ресурсний та організаційний потенціал регіону, можливості всього спектру існуючих управлінських механізмів, технологій та інструментів.

На основі дослідження соціально-економічного стану регіону розроблено прогноз основних макроекономічних параметрів і тенденцій його перспективного розвитку з урахуванням таких параметрів, як інвестиційна ємність території, привабливість регіону та оптимальність територіальних пропорцій.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і вирішена наукова проблема – розробка методології формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону та практичних рекомендацій з її реалізації для забезпечення довгострокового економічного зростання і підвищення добробуту населення.

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі теоретико-методологічні, методичні та практичні висновки.

1. Стратегія визначає перспективу розвитку регіону як системи, що відповідно до зміни зовнішнього середовища виявляється в його конкурентній позиції, структурі системи цінностей, в особливостях мотивації і контролю персоналу управління регіоном. Під стратегією розвитку регіону ми розуміємо комплекс довгострокових цілей, обумовлених об'єктивними потребами регіонального розвитку, а також діяльністю органів влади по виробленню пріоритетних напрямків та механізмів, що забезпечують їх реалізацію. Тобто стратегія соціально-економічного розвитку регіону являє собою сукупність пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону та управлінських дій, операцій та процедур, здійснення яких покликане забезпечити досягнення поставлених цілей, зокрема, найповніше задоволення потреб населення, яке проживає на території регіону, матеріальними і соціальними благами; створення умов відповідно до соціально-економічного зростання господарюючих суб'єктів; підвищення ефективності функціонування систем управління як на регіональному, та і на місцевому рівнях; розвиток міжрегіональних і міжнародних економічних відносин. У ході розробки стратегії виявляються місце, роль і функції регіону в нових умовах господарювання, визначаються стратегічні пріоритети розвитку регіону в трансформаційній економіці, обґрунтуються економічні, фінансові й організаційні механізми реалізації стратегії в новому інституціональному середовищі. При цьому стратегія розвитку окремого регіону повинна вписуватися в стратегію розвитку держави.

2. Розкрито зміст стратегічного планування як інструменту реалізації соціально-економічного розвитку регіону, яке, незважаючи на динамізм середовища, передбачає розробку конкретних цільових планів з достатньо глибокою деталізацією. Стратегічне планування регіону, як і програма реалізації стратегії та стратегічний контроль, є складовим елементом стратегії соціально-економічного розвитку регіону та інтегральним процесом підготовки і прийняття рішень, формульовання цілей із визначенням шляхів їх досягнення, забезпечення підготовленості економічних об'єктів для конкурентної боротьби на ринках, а також дає змогу планування простору інфраструктури і програм розвитку регіону.

3. Запропоноване авторське бачення системи та механізму формування розробки та реалізації стратегії дозволяє визначити оптимальну стратегію розвитку регіону; врахувати, що цілі діяльності соціально-економічних систем в значній мірі визначаються умовами зовнішнього середовища і керівними настановами; сформувати взаємоз'язок розробленої стратегії та сформульованих конкретних задач; виявити наявність тісного взаємоз'язку між стратегією, правилами і процедурами функціонування суб'єктів регіону; орієнтуватися на вирішення ключових визначальних домінант, від досягнення яких залежить

ринкове виживання і тривалість життєвого циклу господарюючих суб'єктів; органічно поєднати намічені цілі з наявними ресурсами; виявити адаптивний характер стратегічного управління; використати наявні сприятливі умови і мінімізувати загрози розвитку регіонів, враховуючи інноваційне забезпечення розширеного відтворення.

4. Вдосконалено методику оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням концептуальних ідей та технологій на основі аналізу поточного рівня і перспектив розвитку регіональної соціально-економічної системи. Запропонована методика містить принципові відмінності від інших: дає можливість поєднання методів соціологічних і економічних досліджень; забезпечує реалізацію екологіко-економічного підходу до регіонального розвитку в практиці територіально-організаційного розвитку регіону; дозволяє планувати та системно використовувати в управлінні регіоном регіональні компетенції та ін.

5. Запропоновано здійснити прогнозування показників виробничої і фінансово-кредитних сфер соціально-економічного розвитку регіону на основі прийомів автопрогнозування. При використанні барометричних індикаторів для прогнозування показників розвитку регіону можна передбачити майбутні зміни в тенденціях ділової активності регіонального розвитку. Таким чином, барометричне прогнозування дає змогу спрогнозувати не динаміку того чи іншого показника, а зміну тенденцій. Для створення такого показника потрібен аналіз динаміки багатьох часових рядів, які характеризують аспекти регіонального потенціалу. Поєднання методів автопрогнозування та економетрики з використанням барометричних показників дозволяє сформувати прогнозну модель, за якою поточні тенденції та показники соціально-економічного розвитку регіону можна передбачити за допомогою показників-барометрів. Переход регіональної статистики на міжнародні стандарти в цьому зв'язку видається важливим кроком на шляху вдосконалення барометричного прогнозування.

6. Досліджено інструмент державного регулювання – індикативне планування як основну форму вертикальної інтеграції планування на макро- і мезорівні, що приходить на зміну ринковій анархії. Визначено альтернативність в статичних міжгалузевих моделях на основі оптимізації міжгалузевих пропорцій, що використовуються при дослідження виробничих функцій, де альтернативність виявляє себе як заміщення ресурсів різної природи в певній пропорції (норми розміщення). Обґрунтовано переход до стратегічного інноваційно-інвестиційного планування і управління розвитком регіональної соціально-економічної системи, що базується на постійному адаптивному відновленні системних моделей управління регіонами, підвищенні їх ролі у формуванні позитивного іміджу управлінських структур регіону.

7. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів було зроблено з урахуванням співставлення результатів виробничої діяльності з фінансовими досягненнями. Він здійснювався в таких аспектах, як оцінка динамічного, пропорційного і комплексного розвитку господарства області, оцінка внеску господарства області в розвиток господарського комплексу країни, оцінка рівня підвищення життя населення регіону в порівнянні з іншими, інтегральна оцінка рівня комплексного економічного і соціально-культурного розвитку області та оцінка впливу комплексного розвитку на формування регіональних фінансових ресурсів.

8. Проведений аналіз свідчить, що тільки формування організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності зможе забезпечити досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку України.

Ключове завдання, на вирішення якого покликана спрямовувати свою діяльність інноваційно-інвестиційна складова регіонального розвитку, полягає в тому, щоб за рахунок активних структурних змін в інвестиційній діяльності вишукувати, формувати і акумулювати на регіональному рівні різні за джерелами походження інвестиційні ресурси з тим, щоб направляти їх на вирішення найбільш значущих проблем регіону, що має сприяти зростанню конкурентоспроможності регіональної економіки. Вирішення цього завдання є можливим за рахунок узгодження системи заходів регіональної політики держави з тими, які мають розроблятися на рівні регіону як елементи стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку.

9. В дослідженні для об'єктивної оцінки економічної ефективності регіональних інвестицій в умовах різноманіття форм власності використано систему взаємозалежних показників, що включає в себе показники, які беруть участь у відтворювальному процесі національного господарства в цілому, регіону та приватного власника інвестиційних ресурсів. Спираючись на методи дослідження прибутковості інноваційного проекту і вартості витрат на його реалізацію, розроблено алгоритм оцінки економічної ефективності інноваційного проекту, що є визначальним фактором в оцінці норми прибутку проекту.

Багатомірний кореляційно-регресійний аналіз територіальної диференціації рівнів інвестиційного клімату районів Черкаської області дозволив зmodелювати причинно-наслідкові зв'язки та дослідити закономірності соціально-економічних процесів. Застосовано кластерний аналіз, який дає змогу кожен район представити сукупністю параметрів, які інтерпретуються як координати точки в багатомірному просторі.

10. Механізм формування інвестиційної політики регіону по залученню іноземного капіталу в промисловий комплекс сформовано автором з урахуванням цільових установок. На практиці він являє собою реалізацію визначеного переліку підпроектів і підпрограм, що становлять функціональну єдність у рамках

установлених заходів. Побудовано стратегічний ланцюжок формування стратегії розвитку по залученню іноземного капіталу в промислові підприємства регіону, що відображає ієархічну впорядкованість і можливу послідовність розробки стратегії. Деталізовано підсистеми загальної стратегії розвитку в частині розробки заходів і визначені необхідних ресурсів для реалізації системного змісту стратегії.

11. Методологія управління проектами (проектний цикл і цикл розвитку) співвіднесено з закономірностями розвитку великих складних відкритих систем, які потребують для свого управління „відкритих” проектів. Розроблена стратегія соціально-економічного розвитку регіону, яка враховує територіальний фактор в розміщенні продуктивних сил і розвитку національної економіки, що побудована на базі гранично відкритих стратегій розвитку з поєднанням підходів управління „відкритими” проектами та стратегічного менеджменту, дасть можливість підтримати динаміку довготривалої рівноваги економіки регіону та підвищити якість життя регіонального співтовариства.

Представлена циклічна модель програмної реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що характеризується необхідною маневреністю та адаптивністю, дозволяє вносити в ході розробки необхідні корективи, упорядковувати (уніфікувати) процес узгодження вихідних документів та організаційних рішень на міжрегіональному та державному рівнях.

12. Запропонована система управління ресурсами регіону, що побудована на основі регіональної бази даних і передбачає організацію аналізу на єдиному інформаційному просторі. Інформаційний масив включає дані про природні і матеріальні ресурси розвитку, що використовуються в економіці області. В подальшому база даних може бути розширенна за рахунок поетапного включення даних по різноманітних видах ресурсів, що дасть можливість мінімізувати помилки при обробці інформації та виробити індивідуальні критеріальні підходи при роботі з кожним ресурсом розвитку окремо. Дані інформаційна система є структурно забезпечуючою складовою організаційно-управлінського механізму соціально-економічного розвитку регіону та заснована на результатах консолідований взаємодії в рамках правового поля органів регіонального управління з ринковим механізмом перерозподілу ресурсів регіону для реалізації прогнозів по регіоноутворюючим проектам.

13. Визначено стратегічні напрями розвитку регіонів України. На основі використання сценарного підходу було диференційовано рівні розвитку областей, що об'єктивно обумовлені цільовою спрямованістю регіонального відтворювального процесу і реальними можливостями вирішення економічних протиріч. Урахування інноваційної та соціальної складових дало можливість сформувати організаційно-економічний механізм регіональної інноваційно-інвестиційної діяльності на основі інноваційної моделі розвитку регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України: Моногр. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 424 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Черевко О.В. Принципи та фактори комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С. 82-85.

3. Черевко О.В. Концептуальні підходи до моделювання процесу управління комплексним соціально-економічним розвитком регіону // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 12. – Черкаси: ЧДТУ, 2004.– С. 156-163.

4. Черевко О.В. Методичні основи системного дослідження соціально-економічних процесів в регіоні // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 13. – Черкаси: ЧДТУ, 2005.– С. 59-62.

5. Черевко О.В. Стратегічні засади типізації регіонів України на основі оцінки рівня їх соціально-економічного розвитку // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 14. – Черкаси: ЧДТУ, 2005.– С. 79-82.

6. Черевко О.В. Методологічні аспекти моделювання програмної реалізації конкурентної стратегії соціально-економічного розвитку регіону // Конкуренція: Вісник антимонопольного комітету України. – 2006. – №4(23). – С. 31-38.

7. Черевко О.В. Формування комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 16. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – С. 130-135.

8. Черевко О.В. Стратегічні напрями комплексного соціально-економічного розвитку регіону // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. – К.: НДІ Мінекономіки України, 2006. – № 9(64). – С. 104-108.

9. Черевко О.В. Аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку Черкаської області // Економіст. – 2006. – №7(237).– С. 12-15.

10. Черевко О.В. Управління соціально-економічним розвитком регіону на стратегічних засадах // Міжнар. наук.-практ. журн. „Економіка та держава”. – 2006. – № 9. – С. 57-59.

11. Черевко О.В. Формування системи показників оцінки ефективності інвестиційної стратегії в регіоні //Аналіт.-інформ. журн. „Схід”. – 2006. – №5(77).– С. 5-8.
12. Черевко О.В. Імперативи формування системи стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону // Вісник Полтавського національного технічного університету „Економіка і регіон”. – Вип. 3 (10). – Полтава: ПНТУ, 2006. – С. 36-41.
13. Черевко О.В., Дармограй В.І. Стратегічна парадигма комплексного соціально-економічного розвитку регіону // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Вип. 5-1. – С. 158-164. Особистий внесок: сформульовано засади становлення нової парадигми соціально-економічного розвитку регіону.
14. Черевко О.В. Методика визначення основних задач планування соціально-економічного розвитку регіону // Наук.-вироб. журн. „Держава та регіони”. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – №6. – С. 310-311.
15. Черевко О.В. Використання системи випереджаючого прогнозування розвитку регіонів України // Зб. наук. пр. Кіровоградського національного технологічного університету. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – Вип.10. – Ч. II. – С. 303-306.
16. Черевко О.В. Аналіз інвестиційних ризиків – передумова комплексного соціально-економічного розвитку регіону // Коммунальное хозяйство городов. Науч.-техн. сб. Серия: Экономические науки. Вып. 73. – К.: Техника, 2006. – С. 10-17.
17. Черевко О.В. Формування сфери послуг як невід'ємної складової соціально-економічної стратегії розвитку регіону // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – Луганськ: СНУ, 2006. – № 12 (106). – С. 201-203.
18. Черевко О.В. Специфіка формування економічного потенціалу Черкаського регіону // Вісник Полтавського національного технічного університету „Економіка і регіон”. Вип. 4 (11). – Полтава: ПНТУ, 2006. – С. 52-56.
19. Черевко О.В. Соціально-економічні тенденції розвитку регіонів України // Зб. наук. пр. Вінницького державного аграрного університету. – Вінниця: ВДАУ, 2006. – Вип. 30. – С. 176-184.
20. Черевко О.В. Людський потенціал як чинник соціально-економічного розвитку // Зб. наук. пр. „Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням економіки”. Серія „Економіка”. – Донецьк: ДонДУУ, 2007. – Вип. 78.– Т. VII. – С. 174-184.
21. Черевко О.В. Формування стратегії розвитку регіонів України в контексті ринкових перетворень // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного

університету. Серія: Економічні науки. Вип. 17. – Черкаси: ЧДТУ, 2007.– С. 162-165.

22. Черевко О.В. Програмно-прогнозне забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 112-116.

Матеріали наукових конференцій

23. Черевко О.В. Євроінтеграційні напрями міжнародного торгово-економічного співробітництва Черкаської області // Мат. I міжн. наук.-практ. конф. „Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні у контексті євроінтеграції”. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С. 7-10.

24. Черевко О.В. Класифікація регіонів як основа соціально-економічного аналізу в регіональній економіці України // Мат. Міжн. наук.-пр. конф. „Аграрний форум – 2006”. – Суми: СНАУ, 2006. – С. 147.

25. Черевко О.В. Пріоритетні напрями комплексного соціально-економічного розвитку Черкаського регіону // Мат. VII міжн. наук.-практ. конф. „Теорія і практика сучасної економіки”. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – С. 60-66.

26. Черевко О.В. Індикативне планування в Україні: можливості використання та світовий досвід // Тези доп. наук.-пр. конф. „Регіональні проблеми та перспективи розвитку ринків збути промислової продукції”. – К.: УкрІНТІ, 2006. – Т. 1. – С. 170-173.

27. Черевко О.В. Державна політика соціально-економічного розвитку: регіональний рівень // Мат. II міжн. наук.-практ. конф. „Модернізація політики та управління в Німеччині та Україні у контексті євроінтеграції”. – Черкаси-Форос: ЧДТУ, 2007. – С. 3-5.

28. Черевко О.В. Встановлення стратегічних пріоритетів державної політики на регіональному рівні // Мат. IV міжн. наук.-практ. конф. „Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю”. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – С. 444-445.

29. Черевко О.В. Роль прогнозування в розробці стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України // Мат. міжн. наук.-практ. конф. „Відтворення господарського комплексу регіону: методологія, механізми, інструментарій”. – Чернівці: Буковинський університет, 2007. – С. 53-56.

30. Черевко О.В. Планування соціально-економічного розвитку регіону на довгострокову перспективу // Мат. наук.-практ. конф. „Стратегічні напрями розвитку Черкаської області”. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – С. 4-7.

31. Черевко О.В. Роль банківських ресурсів у формуванні трудового потенціалу регіону // Зб. тез доп. II Міжн. наук.-практ. конф. „Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 83-85.

32. Черевко О.В. Дослідження стану соціально-економічного розвитку регіонів // Зб. наук. пр. по матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції

„Пріоритети економічного розвитку України: історія та сьогодення”. – Вінниця, 2007. – С. 95-101.

33. Черевко О.В. Проблеми соціально-економічного прогнозування на регіональному рівні регіону // Мат. VIII міжн. наук.-практ. конф. „Теорія і практика сучасної економіки”. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – С. 378-381.

АННОТАЦІЯ

Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Рада по вивченням продуктивних сил України НАН України, м. Київ, 2007.

У дисертаційній роботі обґрунтовано систему і механізм формування функцій, інструментарію та етапів формування і реалізації стратегії розвитку регіону, які спрямовані на виконання місії та поставлених цілей, що, на відміну від існуючих, дають можливість використати наявні сприятливі умови, мінімізувати загрози розвитку регіонів, враховуючи при цьому інноваційне забезпечення розширеного відтворення.

Розроблено інформаційну систему як структурно-забезпечуючу складову організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону, поглиблено науково-методичні засади оцінки комплексного рівня соціально-економічного розвитку регіону, які, враховуючи системне дослідження соціально-економічних процесів, характеризують складність і багатофакторність такої оцінки, побудовано циклічну модель змін в системі стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів на основі систем індикативного та адаптивного планування.

У результаті дослідження визначено стратегічні напрями розвитку регіону регіонів України, базуючись на використанні сценарного підходу. Це дало можливість визначити рівні розвитку областей, що об'єктивно обумовлені цільовою спрямованістю регіонального відтворювального процесу, реальними можливостями його економічних засад і вирішення противріч. Визначено систему показників регіональної ефективності інвестицій, покладених в основу вибору варіантів відновлення промислового потенціалу регіону або регіональних програм розвитку виробництва, обґрунтовано переваги переходу до модельної технології регулювання промислового розвитку, які при прийнятті інвестиційних рішень необхідно враховувати для планування реальної ефективності інвестицій. Визначено фактори підвищення інвестиційної привабливості інноваційних проектів регіону та запропоновано алгоритм дисконтованих оцінок, що сприятиме покращенню планування регіональної ефективності інвестицій в розвиток промислових підприємств.

За результатами дослідження запропоновано шляхи вдосконалення вибору стратегії соціально-економічного розвитку регіону, зокрема щодо узгодженості їх спрямованості зі стратегічними пріоритетами розвитку регіону, розробки концепції „відкритого” проекту в побудові стратегії та її реалізації. Одержані результати дослідження відображені в „Стратегії розвитку Черкаської області до 2015 року”.

Ключові слова: стратегія, регіон, соціально-економічний розвиток, індикативне та адаптивне планування, інвестиції, інвестиційне рішення, інновації.

АННОТАЦІЯ

Черевко О.В. Стратегия социально-экономического развития регионов. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, г. Киев, 2007.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ и ориентиров формирования стратегии социально-экономического развития и обоснования закономерностей трансформации развития региона в условиях реформирования национальной экономики.

В диссертации обоснованы система и механизм формирования функций, инструментария и этапов реализации стратегии развития региона, которые направлены на выполнение миссии и поставленных целей, и, в отличие от существующих, дают возможность использовать имеющиеся благоприятные условия, минимизировать угрозы развития регионов. При этом учитывается инновационное обеспечение расширенного воспроизводства. В работе определена сущность стратегии социально-экономического развития региона, что позволяет упорядочить и распределить ограниченные ресурсы региона наиболее эффективным способом с учётом приоритетов, а также изменений внутренней и внешней среды.

В данной работе на основе обобщения научных исследований сферы развития регионов выделена ресурсная база как характерная для регионального уровня основа устойчивого развития. На основе исследований консолидированного взаимодействия в рамках правового поля органов регионального управления и рыночных механизмов перераспределения ресурсов автором разработана информационная система в качестве структуроформирующей составляющей организационно-экономического механизма управления развитием региона. Углублены научно-методические основы оценки комплексного уровня социально-экономического развития

региона, которые, учитывая системное исследование социально-экономических процессов, характеризуют сложность и многофакторность такой оценки. Отличие авторского подхода от существующего состоит в том, что он охватывает разные аспекты комплексного развития: с одной стороны – общие закономерности, подходы и механизмы формирования стратегии развития, с другой – индивидуальный (дифференциальный) подход.

В диссертации раскрыта сущность эффективности формирования стратегии социально-экономического развития региона с использованием формализованных методов для краткосрочного прогнозирования, а также систем индикативного и адаптивного планирования. Это дало возможность построить прогнозную модель программной реализации стратегии социально-экономического развития регионов, которая, в отличие от существующих, учитывает логическое восстановление системы стратегического планирования социально-экономического развития региона и определяет выбор и реализацию стратегии развития как ключевой стадии процесса планирования.

Автором определены критерии выбора приоритетных целей и задач стратегии развития Черкасского региона до 2015 года с позиции оценки их важности относительно проблем оптимизации структуры экономики региона и ресурсной возможности их решения. Определены стратегические направления развития регионов Украины. Использование сценарного подхода дало возможность определить уровни развития областей, объективно воспроизведения обусловленные целевой направленностью регионального процесса и реальных возможностей устранения существующих противоречий. Сформирован организационно-экономический механизм инновационно-инвестиционной деятельности на основе инновационной модели развития, учитывая инновационную и социальную составляющие. Обоснован переход к стратегическому инновационно-инвестиционному планированию и управлению развитием региональной социально-экономической системы, которая базируется на постоянном адаптивном восстановлении системных моделей мышления органов управления регионов. Определена система показателей региональной эффективности инвестиций, лежащих в основе выбора вариантов восстановления промышленного потенциала региона или региональных программ развития производства. При этом обоснованы преимущества перехода к модельной технологии регулирования промышленного развития, которую необходимо учитывать при принятии инвестиционных решений для планирования реальной эффективности инвестиций. Предложен алгоритм дисконтированных оценок, который основывается на определении факторов повышения инвестиционной привлекательности инновационных проектов региона. Использование данного метода на практике позволит улучшить планирование региональной

эффективности инвестиций в развитие промышленных предприятий.

По результатам исследования предложены пути усовершенствования выбора стратегии социально-экономического развития региона, в частности относительно согласованности их направленности со стратегическими приоритетами развития региона, разработка концепции „открытого” проекта в построении стратегии и ее реализации. Полученные результаты исследования внедрены в практику и отражены в „Стратегии развития Черкасской области до 2015 года”.

Ключевые слова: стратегия, регион, социально-экономическое развитие, индикативное и адаптивное планирование, инвестиции, инвестиционное решение, инновации.

SUMMARY

Cherevko O.V. The Strategy of Social-Economic Development of Regions. – Manuscript.

The dissertation for a doctor's degree in economic sciences on the speciality 08.00.05 – the development of productive forces and regional economics. – The council of researching of productive forces of Ukraine at the National science academy of Ukraine, Kyiv, 2007.

In the work the system and mechanism of forming the functions, instrument sets and stages of formation and realization of development strategy of a region that are directed on the fulfillment of the mission and set aims which, unlike existing ones, allow to use available favourable conditions, to minimize threats to region development taking into account innovation ensuring of extended reproduction are substantiated.

The information system as a structure-ensuring component of organizational-economic mechanism of the management by region development is worked out. Scientific and methodic grounds of valuation of complex level of region social-economic development, which taking into account a system research of social-economic processes characterize a complexity and multifactoriness of such valuation, are extended. A cyclic model of changes in the system of strategic planning of region social-economic development on the basis of indicative and adaptive planning is built.

As a result of the research strategic directions of the development of regions of Ukraine on the ground of the use of stage approach are determined. It makes possible to define region development levels, which are objectively caused by goal-oriented regional reproduction process and real possibilities of solving its economic grounds and contradictions. The system of indexes of investments regional efficiency taken as a basis for choosing variants of renewal of regions industrial potential or regional programs of production development is determined. The advantages of the transition to model technology of industrial development regulation, which is necessary to take into consideration for planning of investments real efficiency while making investment

decisions are substantiated. The factors of increasing of investment attractiveness of region innovation projects are determined and the algorithm of discount valuations is proposed. It will contribute to improvement of planning of investments regional efficiency in the development of enterprises.

After the results of the research the ways of improvement of the choice of region social-economic development strategy, in particular concerning coordination of their orientation to strategic priorities of region development, realization of the concept of "open" project in the construction of the strategy and its fulfillment, are proposed. The obtained results of the research are described in "The Strategy of Cherkasy Region Development up to 2015".

Key words: a strategy, a region, social-economic development, indicative and adaptive planning, investments, investment decision, innovations.

Черкаський державний технологічний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 896 від 16.04.2002 р.

Підп. до друку 30.10.2007 р. Формат 60x90/16. Папір *офісн.*
Друк оперативний. Ум.друк.арк. 2,09. Обл.вид.арк. 1,96. Наклад 100 прим. Зам. № 248-07.
Надруковано в редакційно-видавничому центрі
Черкаського державного технологічного університету
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.